

Ewa Masłowska

Sprawozdanie z międzynarodowej interdyscyplinarnej konferencji naukowej pt. *Świat oczyma duszy – dusza w oczach świata. Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej (Warszawa, 15–17 października 2016)*

Trzydniowa międzynarodowa konferencja naukowa, która odbyła się w październiku 2015 roku w gmachu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, zorganizowana została z inicjatywy Instytutu Sławistyki PAN przy współudziale Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego przez Fundację Sławistyczną. Jej celem było ukazanie sposobu konceptualizacji i statusu *duszy* w różnych językach i kulturach.

Już sama rozległość tematu zakładała wieloaspektowe potraktowanie zagadnienia, uwarunkowane zarówno perspektywą narzuconą przez dziedzinę nauki badającą problem duszy, jak i przyjętym przez badacza punktem widzenia. Interdyscyplinarność stwarzała co prawda niebezpieczeństwo zbytniego rozproszenia tematu, jednak przyjęcie szerokiej perspektywy badawczej otworzyło drogę do porównań sposobu pojmowania świata niematerialnego w różnych dziedzinach i odmiennych kulturach. Stwarzało to uczestnikom spotkania okazję do wymiany doświadczeń i poznania metod badawczych stosowanych w różnych dyscyplinach. Wielokulturowe perspektywy postrzegania duszy ujawniły uniwersalny charakter samego pojęcia oraz sposobu jego konceptualizacji. Pewne paralele

dały się zaobserwować w sferze wierzeń i praktyk religijnych, zwłaszcza w odniesieniu do zjawiska śmierci i perspektywy wieczności. Wyraźne różnice zarysowały się natomiast na płaszczyźnie filozoficznej, a także w sposobie postrzegania świata „oczyma duszy” w sztukach pięknych – literaturze, teatrze i sztukach plastycznych.

Do wspólnych rozważań zaproszeni zostali przedstawiciele różnych dyscyplin humanistycznych z naukowych ośrodków krajowych i zagranicznych zainteresowanych zagadnieniem duchowości: antropolodzy, etnografowie, etnologowie, filozofowie, językoznawcy, kulturoznawcy, literaturoznawcy, psychologowie, religioznawcy, teolodzy, socjologowie. W konferencji wzięło udział 17 gości z 16 zagranicznych ośrodków naukowych: prof. Dejan Ajdacić z Uniwersytetu Kijowskiego; prof. prof. Svetlana Tolstaja, Olga Belova, Marija Valetzowa z Instytutu Slavjanovedenija Rosyjskiej Akademii Nauk; prof. Elena Berezowich z Uniwersytetu Uralskiego; prof. Olga Frolova i prof. Andrej Moroz z Uniwersytetu Moskiewskiego; mgr Monika Bogdzevič z Uniwersytetu Wileńskiego; prof. Irena Vaňkova, dr Ladislav Janovec z Uniwersytetu Karola w Pradze; prof. Galina Kabakova z Uniwersytetu Paris-Sorbonne; prof. Natalia Korina z Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze; prof. Jeļena Korolova z Uniwersytetu z Dyneburga; prof. Ałła Kozhinova z Białoruskiego Uniwersytetu z Mińska; prof. Marya Skab z Czerniowieckiego Uniwersytetu Narodowego; prof. Tatiana Stojkova ze Szkoły Wyższej z Windawy. Polscy badacze reprezentowali 18 placówek naukowych: Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Jagielloński, Pedagogiczny Uniwersytet w Krakowie, KUL i UMCS z Lublina, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski, Akademię Jana Długosza z Częstochowy, Akademię Pomorską w Słupsku, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Instytut Języka Polskiego PAN, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa oraz z Instytut Sławistyki PAN.

Konferencję otworzyły wystąpienia prof. dr hab. Anny Zielińskiej – dyrektorki Instytutu Sławistyki PAN, dr hab. Joanny Jurewicz, prof. UW – reprezentującej Instytut Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego, prezes Fundacji Sławistycznej dr hab. Ewy Gołachowskiej, prof. IS PAN oraz inicjatorki konferencji – dr hab. Ewy Masłowskiej, prof. IS PAN.

Ze względu na różnorodność ujęć diskutowanych zagadnień obrady odbywały się w czterech sekcjach: językowej, folklorystycznej, filozoficzno-religijno-antropologicznej oraz sztuki i literatury. Obrady w sekcjach poprzedzone były sesjami plenarnymi. Ramę tematyczną przedpołudniowych i popołudniowych obrad wyznaczały problemy poruszane przez referentów występujących na sesjach plenarnych.

Pierwszego dnia konferencji przedpołudniowe obrady poświęcone były psychologicznym aspektom duszy. Referatami wprowadzającymi tę problematykę były wystąpienia plenarne prof. Svetlany Tolstoj *Метемпсихоз в славянских народных представлениях* oraz dr hab. Agnieszki Maryniak *Cień duszy w neuronaukach*. Zagadnienie to rozwijały referaty o zawężonej tematyce w poszczególnych sekcjach. Wystąpienia referentów w sekcji folklorystycznej skupiły się wokół funkcjonowania pojęcia duszy w tekstach folkloru na materiale poszczególnych języków – w języku czeskim (dr Ladyslav Janovec), w językach wschodniosłowiańskich i w kulturze żydowskiej (dr Olga Belova). W sekcji językoznawczej tematyka referatów oscylowała głównie wokół problemu obrazowania duszy we frazeologii: na materiale serbskim (prof. Dejan Ajdacić), tureckim (dr Kamila Stanek) oraz aktualizacji znaczenia „dusza” poprzez kolokacyjność i kontekstowość (prof. Włodzimierz Wysoczański). Najbliższa tematowi przewodniemu była sekcja filozoficzna, gdzie przedstawiono zagadnienia losów duszy (w odniesieniu do psyche) w nowożytności (dr Michał Warchala, dr Emilia Wrocławska-Warchala), w ponowożytnej reprodukcji (dr hab. Marta Zajac) oraz relacji między terminami para-apara oraz wymiarami rzeczywistości przez nie denotowanej (prof. Marta Kudelska). W sekcji sztuki i literatury prof. Lilla Moroz-Grzelak skonfrontowała sposób przedstawiania duszy w kulturach chrześcijańskiej i prawosławnej. Tematyka referatów z zakresu literatury oscylowała wokół motywów duszy w utworach romantyków – dusz czyścowych w poezji Mickiewicza i Norwida (dr Lidia Banowska) oraz relacji duszy i postaci wróżki (dr Małgorzata Sokolewicz).

Sesję popołudniową otworzyły referaty poświęcone nieśmiertelnemu aspektowi bytu duszy: wystąpienie dr Beaty Purc-Stępniaik *Troska o zabezpieczenie duszy w ołtarzu Sąd ostateczny Hansa Memlinga* oraz referat prof. Urszuli Lehr *Dusza – kulturowy klucz do nieśmiertelności*. Problematykę pośmiertnych losów duszy kontynuowano w sekcji folklorystycznej: prof. Andrej Moroz mówił o wędrownicy duszy w zaświatach, prof. Ewa Masłowska o dziadzie i babie jako strażnikach dusz i mitycznych przodkach łączących sferę świata żywych i umarłych, dr Marta Wójcicka o internetowych formach kontaktu z zaświatami. W sekcji językoznawczej przedstawione zostały duchowe i fizyczne aspekty duszy w świetle etymologii (prof. Mariola Jakubowicz), w języku Jana Kochanowskiego (dr Krystyna Data) oraz konotacje semantyczne „duszy” w języku polskim i litewskim (mgr Monika Bogdzevič). Sekcję filozoficzną zdominowała tematyka mistyczna: mówiono o duszy, sercu i ciele w mistyce średniowiecznej (dr hab. Joanna Godlewicz-Adamiec), o statusie ontycznym duszy wobec modelu mistycznego w tekstach Dźiwy Goswamina

(mgr Dagmara Wasilewska), o mistyce ciała i duszy w fotografii i filozofii (dr Kamila Woźniak). W sekcji literackiej omówione zostały zagadnienia śladu polskiej duszy Josepha Conrada w literaturze angielskiej (dr Joanna Skolik), duszy bohatera literackiego (dr Lubomir Puzak) oraz poetyckiego obrazu wędrówki duszy przez epoki Ursyna Niemcewicza (dr hab. Małgorzata Chachaj).

Obrady pierwszego dnia zakończyła wycieczka „Dusza miasta – miasto z duszą” po warszawskiej Starówce, którą poprowadził doktorant Instytutu Sławistyki PAN Robert Zawisza.

Drugiego dnia konferencji tematem ramowym porannych obrad była problematyka natury duszy oraz jej statusu społecznego – referaty prof. dr hab. Jadwigi Mizińskiej *Zatracona dusza* oraz dr Moniki Nowakowskiej *Dusza niczym złoto, dusza niczym wąż – hermeneutyczny głos w dyskusji o naturze duszy*. W poszczególnych sekcjach problem przedstawiony został fragmentarycznie, zależnie od dyscypliny i punktu widzenia autora. W sekcji folklorystycznej wystąpienia referentów związane były z wierzeniami demonologicznymi (dr Adrian Miancki mówił o skórze jako ekwiwalencji duszy, dr Agnieszka Staszczuk o duszach zmarłych i upiorach w tradycji indyjskiej, a dr Maria Valentzova o multiplikacji duszy). W sekcji językoznawczej referaty poświęcone były zwłaszcza językowym sposobom obrazowania duszy (dr hab. Dorota Filar opowiedziała o wędrówce duszy marzyciela w narracjach poetyckich, a mgr Lucyna Bagińska o językowym obrazie duszy w ekfrazach z przełomu XIX i XX wieku). W sekcji filozoficznej mówiono o duszy z punktu widzenia koreańskiego szamanizmu i konfucjanizmu (mgr Katarzyna Ratajczyk), o chorobach duszy według Mohammada ibn Jakuba Maskawajh (dr Sylwia Surdykowska) oraz o duszy hetyckiej – złotej, srebrnej i brązowej (dr Magdalena Kapełus). W sekcji literackiej wygłoszono dwa referaty o obrazie duszy z perspektywy religijnej (mgr Barbara Manasterska mówiła o obrazowaniu duszy w wybranych poematach św. Jana od Krzyża, dr Anna Nowicka-Struska o duszy karmelitańskiej w piśmiennictwie rękopisów klasztornych XVII i XVIII w.) oraz referat o postmodernistycznej koncepcji duszy wampira (dr Katarzyna Arciszewska).

Sesję popołudniową zapoczątkowały referaty poświęcone zagadnieniom konceptualizacji duszy w odniesieniu do pozostałych zmysłów. Problematykę tę wprowadziły trzy wystąpienia: prof. Eleny Berezowich *ДУША в кругу других «органов чувств» (на материале фразеологии славянских языков)*, dr Darii Szymańskiej-Kuty *Koncepcja jednej duszy jako oznaka racjonalności starożytnych Greków* oraz prof. Ireny Vaňkovej *Чешская картина души. Контексты, концептуализации, реконцептуализации*.

Temat ramowy sesji kontynuowany był w wystąpieniach w sekcjach. W referatach folklorystów kwestię konceptualizacji duszy analizowano na podstawie narracji o zmarłych w kulturze starowierców (prof. Jeļena Koroļova), mówiono też o bohaterach folkloru stalinowskiego (prof. Iwona Rzepnikowska). Podjęty został również temat duszy narodu w ujęciu etnolingwistycznym (prof. Aleksandra Niewiara). W sekcji językoznawczej wygłoszono dwa referaty na temat konceptualizacji duszy i serca jako siedliska uczuć (prof. Natalia Korina na materiale rosyjskim i słowackim oraz dr Tatiana Stojkova na podstawie słowiańskich i bałtyjskich językowych modeli człowieka) i jeden o kognitywistycznym wizerunku duszy w tekstach nekrologów zakonnic (prof. Igor Borkowski). W sekcji filozoficzno-religijnej wygłoszono referaty na temat pośmiertnej wędrówki dusz w kulturze prawosławnej (dr hab. Ewa Kocój) oraz w tekstach staroindyjskich (prof. Joanna Jurewicz). O związku duszy i głosu w wybranych tekstach filozoficznych mówiła dr Magdalena Majdak. Referaty w sekcji literackiej poświęcone były obrazowaniu duszy na przykładach ze współczesnej poezji polskiej (mgr Karina Stempel-Gancarczyk) oraz rosyjskiej (dr Elena Janchuk).

Po obradach uczestnicy konferencji wzięli udział w wycieczce po cmentarzach Powązkowskim oraz Luterańskim, poświęconej ikonografii nagrobnej, którą poprowadził doktorant Instytutu Slawistyki – Robert Zawisza.

W ostatnim dniu konferencji tematem przewodnim obrad porannych była konfrontacja konceptualizacji duszy w kulturach poszczególnych narodów. Sesję plenarną otworzyły trzy referaty: prof. Doroty Brzozowskiej *Konceptualizacje chińskiej duszy*, dr hab. Romana Marcinkowskiego *Pojmowanie duszy w judaizmie* oraz dr hab. Ewy Siwierskiej *Bądź dla mnie dobre, moje czi, czyli o koncepcji człowieka u Ibów (Nigeria)*. W sekcji folklorystycznej temat dusz zmarłych podjęty został w ograniczeniu do wąskich grup kultur lokalnych: z Opoczyńskiego i Radomskiego (prof. Zdzisław Kupsiński), Podhala (mgr Agnieszka Gotówka), oraz narodów Sacha – Jakutów (mgr Robert Zawisza).

W referatach językoznawczych poruszono problem duchowości rosyjskiej (prof. Olga Frolova), konceptu duszy w języku ukraińskim na tle porównawczym (prof. Maryna Skab) oraz konceptów duszy w polskich i rosyjskich przysłowiach (dr Olga Makarowska). W sekcji religijno-filozoficznej omówiono przymioty duszy w duchowości *Sacré Coeur* (dr hab. Irena Mytnik) oraz pragnienia duszy miłującej Boga na podstawie rękopisów zakonnych z XVII/XVIII w. (dr Joanna Panasiuk).

Po południu temat obrad koncentrował się wokół zagadnień cielesności i duchowości, przejawiających się w różnych dziedzinach życia. Referatami wprowadzającymi były

wystąpienia dr Galiny Kabakovej *Душа вещей и зверей* oraz prof. Izabelli Bukraby-Rylskiej *Humanistyka: od spirytualizmu do somatyzmu*.

Tematyka dusza – ciało oraz szeroko pojętej duchowości, obejmującej świat ludzi, zwierząt i rzeczy, kontynuowana była w sekcjach. W referatach folklorystycznych podjęto wszystkie trzy aspekty duchowości: konceptualizację duszy zwierzęcej (mgr Olga Kielak), kreowanie życia duchowego u dzieci poprzez uczestnictwo w programach medialnych (dr Anna Granat) oraz udział kina w nawiązaniu relacji z *sacrum* (mgr Agnieszka Korycka). W sekcji językoznawczej dwa referaty poświęcone były trwałym śladom obecności duszy w języku: w słowotwórstwie (dr hab. Iwona Bukracka), w antroponimii (prof. Wanda Szulowska), a jeden referat nawiązywał bezpośrednio do tematu przewodniego sesji – idei spirytualizmu: o triadzie duch – dusza – tchnienie w twórczości Cyryla Turovskiego (prof. Ałły Kozhinovej). W sekcji religijno-filozoficznej wygłoszono dwa referaty: o troistej naturze człowieka w świetle twierdzeń niezupełności Gödla (dr Kamil Popowicz) oraz o bułgarskiej duszy wg Petyra Dynova (mgr Ida Ciessielska). Relacja duch – ciało najwyraźniej zarysowała się natomiast w referatach sekcji literackiej, w której przedstawione zostały następujące zagadnienia: motywy dialogu duszy z ciałem na podstawie czeskiej wersji utworu „Duszycka na wadze siedziała” (mgr Zdzisław Kłós), barokowe wojny duszy z ciałem w piśmiennictwie religijnym XVII i XVIII w. (dr Beata Łukarska) oraz problem zmagania duszy i ciała w dramaturgii Jana Kasprowicza (dr hab. Anna Podstawka).

Konferencję zakończyło wystąpienie dr hab. Ewy Masłowskiej, która dziękując uczestnikom za udział w posiedzeniu, podsumowała wyniki trzech dni intensywnych obrad, podczas których wysłuchano 81 referatów, w tym 15 wystąpień doktorantów. Dla młodych adeptów nauki była to niewątpliwie wyjątkowa okazja, by znaleźć się wśród grona najwybitniejszych uczonych z kraju i z zagranicy, wysłuchać ich referatów i wygłosić własne prezentacje w obecności mistrzów, wziąć udział w dyskusji. Dla doświadczonych badaczy kontakt z młodą kadrą jest równie cenny, gdyż dzięki takim spotkaniom mogą poznać sposób myślenia i zakres zainteresowań tematyką świata wartości duchowych przyszłych przedstawicieli nauki, którzy w niedalekiej przyszłości zajmą ich miejsce i sami wyznaczać będą nowe kierunki badań. Inicjatorka spotkania podkreśliła, że mimo tak dużej liczby referatów rozważania zostały jedynie zapoczątkowane i zapowiedziały kontynuowanie konferencyjnych sesji poświęconych duszy raz na dwa lata.

W 7. numerze „Adeptusa” mogą Państwo przeczytać 8 artykułów młodych naukowców, którzy wzięli udział w konferencji. Sposób prezentacji myśli i wyników badań świadczy o ich dużej dojrzałości.

Report on the international conference *The World through the Eyes of the Soul – The Soul in the Eyes of the World. Anthropological and linguistic images of the soul in an intercultural perspective*, Warsaw, 15–17 October 2015

The international interdisciplinary conference *The World through the Eyes of the Soul – The Soul in the Eyes of the World. Anthropological and linguistic images of the soul in an intercultural perspective* took place in Warsaw on 15–17 October 2015. The event was initiated by the Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences and organised in collaboration with the Institute of Oriental Studies, University of Warsaw, and the Slavic Foundation. The main idea of the event was to create a forum for discussion among specialists in various disciplines: anthropology, ethnography, philosophy, history of art, linguistics, cultural studies, literary studies, psychology, religious studies, theology, and sociology. Owing to its broad multi-cultural scope, the debate on the conceptualization of the soul across languages and cultures allowed for a variety of perspectives on the different experiences and conceptualizations of the non-material. Presented during the meeting were presented 81 papers (15 of them by young researches), by representatives of 16 foreign and 17 Polish research centres.

Keywords:

conference; anthropology; linguistics; soul

Sprawozdanie z międzynarodowej interdyscyplinarnej konferencji naukowej pt. *Świat oczyma duszy – dusza w oczach świata. Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej* (Warszawa, 15-17 października 2016)

Międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa *Świat oczyma duszy – dusza w oczach świata. Antropologiczno-językowe wizerunki duszy w perspektywie międzykulturowej*, która odbyła się w Warszawie 15–17 października 2015 roku, została zorganizowana z inicjatywy Instytutu Sławistyki PAN przy współudziale Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Warszawskiego przez Fundację Sławistyczną. Celem konferencji było ukazanie sposobu conceptualizacji i statusu *duszy* w różnych językach i kulturach oraz różnych perspektywach badawczych. Dyskutowali specjaliści z różnych dyscyplin naukowych: antropolodzy, etnografowie, religioznawcy, filozofowie, historycy, teologowie, socjologowie. Podczas spotkania przedstawiono 81 referatów (w tym 15 autorstwa młodych badaczy) z 16 zagranicznych i 17 polskich ośrodków naukowych.

Słowa kluczowe:

konferencja; antropologia; językoznawstwo; dusza